

TARRAGONA

REVOLUCIÓ I GUERRA

Jordi Piqué Padró

TARRAGONA

REVOLUCIÓ I GUERRA

 efadós®

 AJUNTAMENT DE
TARRAGONA

 L'Arxiu

TARRAGONA

REVOLUCIÓ I GUERRA

Col·lecció Catalunya en Guerra

Primera edició: febrer del 2024

© dels textos: Jordi Piqué Padró

© del pròleg: Sandra Ramos García

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya en Guerra: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial Les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Col·laboració:

Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu
Ajuntament de Tarragona

Assessorament lingüístic:

Elisabet Kamal Boix

Fotografia de portada:

Foto Vallvé / CIT / L'Arxiu

Fotografia de la portadella:

Foto Vallvé / CIT / L'Arxiu

Acrònims:

AHCT / L'Arxiu: Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona

ANC: Arxiu Nacional de Catalunya

BHMT: Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona

BNE: Biblioteca Nacional d'Espanya

CIT / L'Arxiu: Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu

EFE: Agència EFE

IISH: International Institute on Social History

ISBN 978-84-19736-24-6

DL B-1601-2024

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

Ara fa vuitanta-cinc anys

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

La ciutat abans del cop d'estat

Pàg. 12

L'ESCLAT REVOLUCIONARI I LA GUERRA

Del procés revolucionari a l'esforç bèl·lic

Pàg. 68

VIDA QUOTIDIANA

L'efervescència revolucionària dels primers mesos

Pàg. 158

EFFECTES DE LA GUERRA

Bombes sobre Tarragona

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

ARA FA VUITANTA-CINC ANYS

Sandra Ramos García, consellera de Cultura i Memòria Democràtica

Si hom encara és capaç d'ignorar que necessitem conèixer el nostre passat per poder entendre el present i construir el futur, l'encoratjo que llegeixi aquesta publicació per veure amb claredat com n'és d'essencial entendre la història recent de la nostra ciutat.

Els tarragonins i les tarragonines ens sentim orgullosos del nostre passat romà, medieval i modern. Ens agrada reviuir les èpoques glorioses que van viure els nostres avantpassats i que van definir el caràcter de la nostra ciutat. Hem d'abraçar de la mateixa manera la història més recent, que ens recorda un esperit de superació del qual avui som hereus.

En Jordi Piqué ens guia en un viatge fins a un període intens i molt dur de fa només vuitanta-cinc anys. De l'esperança de la revolució, la resistència, l'educació al centre i un fort sentit de comunitat, a experimentar un fet inèdit i devastador com van ser els bombardejos a la població civil. Els primers de la història, el camp de proves del que després es perfeccionà en la Segona Guerra Mundial.

Passejar per una Tarragona ferida per les bombes, recórrer els refugis antiaeris o empatitzar amb l'espant d'una població que no s'hauria pogut imaginar mai l'horror de la guerra total, perquè no havia existit fins aquell moment; tota aquesta experiència és la que ens regala en Jordi Piqué amb Tarragona, revolució i guerra.

És impossible posar els ulls sobre les fotografies d'una Tarragona bombardejada sense que el cap se'ns en vagi cap a les imatges que veiem cada dia a la televisió de les ciutats ucraïneses devastades pels míssils o arreu de Palestina, on estem assistint en directe a la massacre de tot un poble.

Un altre regal que ens fa l'autor és la consecució d'unes imatges que ens transporten, en un ensomni distòpic, a la Tarragona que podia haver estat i no és, si el nostre destí hagués estat un altre. Una juguesca de la imaginació trapella, en pensar en els noms de les nostres places i carrers durant la Segona República Espanyola.

Aquest llibre ens convida a reflexionar sobre els fets d'avui, des de l'experiència de la nostra pròpia ciutat, ens recorda, un cop més, la capacitat de resistència i resiliència que tenim i ens ajuda, de forma aclaparadora, a entendre el present amb l'esperança de poder forjar un futur millor.

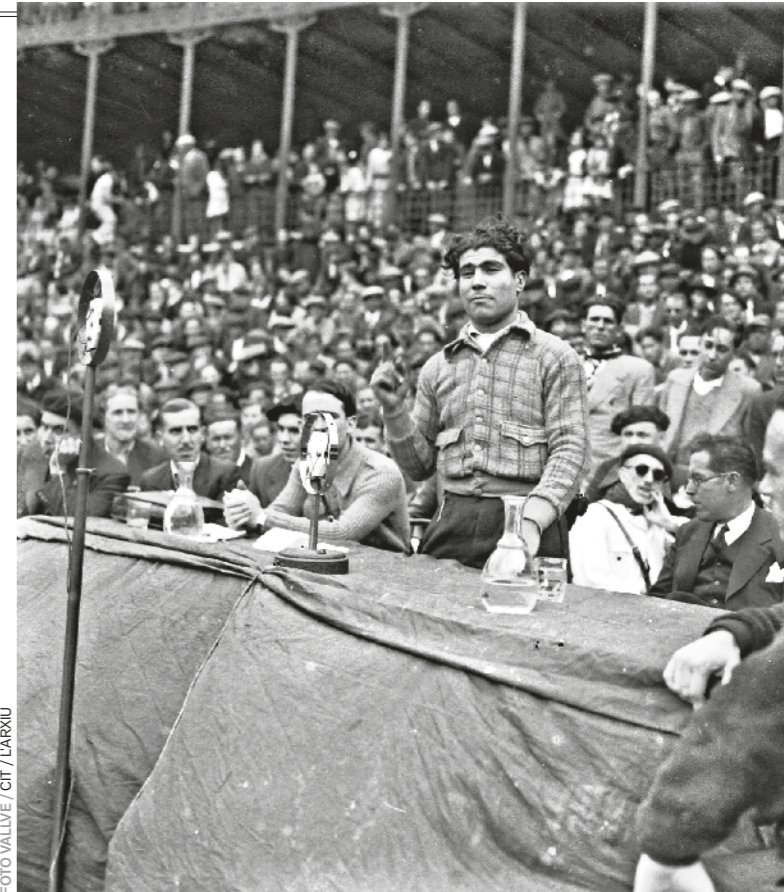

FOTO VALVÉ / CIT / L'ARXIU

Introducció

LA CIUTAT D'ABANS DEL COP D'ESTAT

L'any 1936, Tarragona tenia una població de 31.000 habitants. En l'àmbit econòmic, malgrat la presència de dues indústries de caràcter públic, com la Fàbrica de Tabacs, inaugurada l'any 1932, o la factoria de la CAMPSA, la resta eren petites i disseminades unitats de producció o tallers que principalment atenien la demanda local. Al voltant de l'eix del port, el segon més important de Catalunya, es registrava una activitat comercial significativa i algunes empreses agroalimentàries que es dedicaven a la transformació i l'exportació del vi i de la fruita seca. En definitiva, aquella

petita ciutat de fa vuitanta-vuit anys continuava amb un desenvolupament de base econòmica tradicional i precapitalista. Altrament, cal remarcar la triple capitalitat de Tarragona: administrativa, militar i eclesiàstica. Una capitalitat que caracteritzava la ciutat dels anys trenta i que comportava la presència d'un nombre elevat de funcionaris, religiosos, militars i forces d'ordre públic. Un sector que representava aproximadament un 18% del total de la població activa.

En aquell context, el moviment obrer de Tarragona estava dividit en diferents sindicats d'ofici i categories laborals, amb escassa afiliació i amb predomini de la UGT. Una classe obrera que, segons el cens de la població

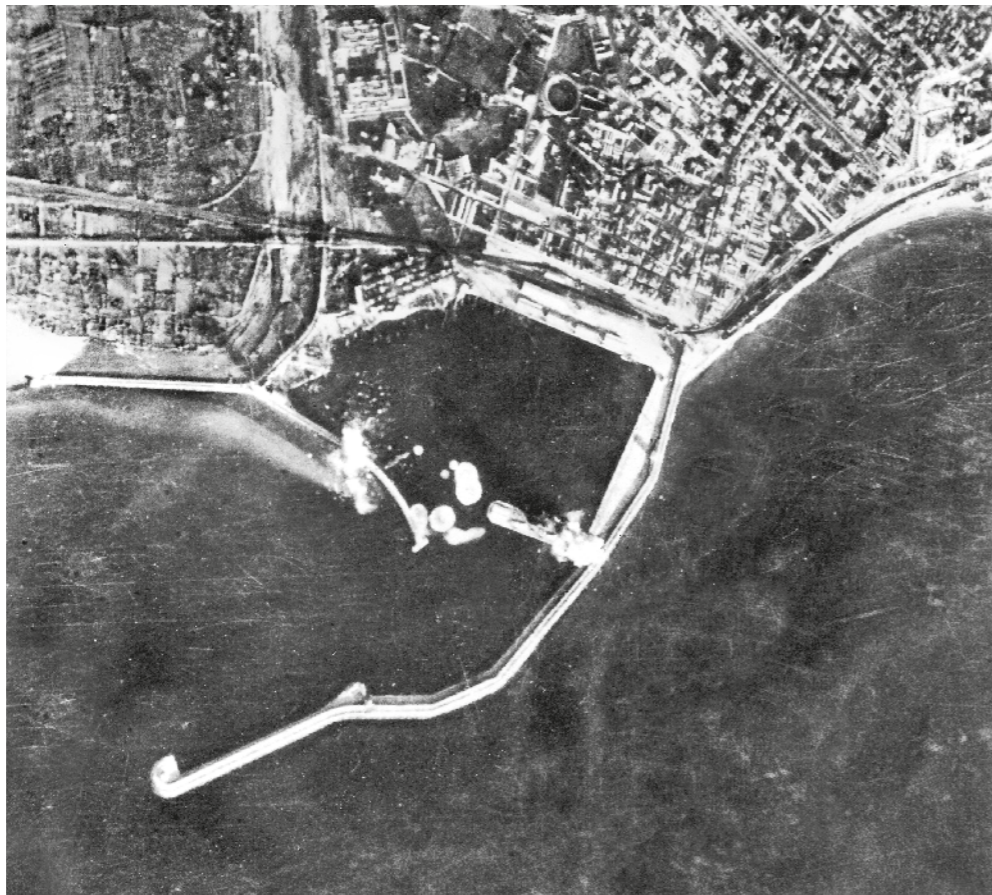
FOTO VALLVÉ / CIT / L'ARXIU

MOBILITZACIÓ ANTIFEIXISTA

A la pàgina 7, intervenció en el míting unitari del 8 de novembre de 1936 a la plaça de toros de Mariano Rodríguez, conegut per Marianet, que va ser secretari regional de Catalunya de la CNT. A la pàgina 9, pas d'un grup de dones a la manifestació a la rambla 14 d'Abril, el dia 8 de març de 1937.

ELS BOMBARDEIGS

Imatge captada des del cel, el dia 20 de gener de 1938, a les 8.15 h, quan tres avions italians ataquen la zona del Port de Tarragona. Les 25 bombes que cauen maten 7 tripulants britànics del buc de càrrega anglès Thorpeness i 3 obrers portuaris de la ciutat. Els fets van tenir un gran ressò internacional.

AUTORIA DESCONEGUDA / UFFICIO STORICO DEL AERONAUTICA MILITARE

activa de l'any 1934 i comptant els jornalers del camp i els pescadors, només representava un 60% del total. A diferència d'altres ciutats més industrials, es tractava d'un proletariat urbà no concentrat en grans indústries, sinó dispers –en ocasions, en petites empreses que mantenien una relació paternofamiliar entre amo i treballador–, desorganitzat –llevat dels ferroviaris i els obrers de la Junta d'Obres del Port– i entrecruat pel que fa a l'espai físic –tant en el centre de treball com en el barri on residien– amb la resta de classes populars de la ciutat. És a dir, un proletariat barrejat amb altres sectors socials no específicament obrers, com petits industrials i comerciants, artesans, treballadors de l'hostaleria, dependents, oficinistes, funcionaris, llauradors i servei domèstic.

Per tant, la base econòmica tradicional que carac-

teritzava la ciutat comportava una estructura del món laboral determinada. Una configuració que no afavoria ni possibilitava el desenvolupament d'un moviment obrer potent o, si més no, que fos prou ampli per poder ser capitalitzat per les organitzacions obreres revolucionàries polítiques i sindicals i esdevenir la base social en la qual basar el poder que aquestes havien de tenir a les seves mans després de la rebel·lió militar.

També cal tenir en compte que ens referim a una ciutat en la qual, durant les darreres eleccions legislatives, del 16 de febrer de 1936, i amb una participació del 75% del cens electoral, el Front d'Esquerrres va guanyar per un 61,5%, però la coalició de dretes, el Front d'Ordre, tot i que en minoria, va obtenir el suport d'un sector important de la societat, amb un resultat del 38,5%.

FOTO VALLVÉ / CIT / L'ARXIU

L'ESCLAT REVOLUCIONARI I LA GUERRA

De la revolució a l'esforç bèl·lic

La rebel·lió militar i el consegüent enfrontament armat que es registrarà a Barcelona i en altres ciutats catalanes que tenien una guarnició militar no tindrà lloc a Tarragona. A inicis del mes de juliol, els militars partidaris del cop d'estat a Tarragona giraven entorn del nucli de la Unió Militar Española (UME), amb especial incidència a la Caixa de Reclutes i, entre els caps i els oficials del Regiment Almansa, els sediciosos només tenien un comandant, tres capitans i cinc tinents.

El diumenge 19 de juliol, a trenc d'alba, un oficial de l'Estat Major de Barcelona transmetrà telefònicament al coronel Ángel Martínez Peñalver, que havia pres possessió de la comandància militar de Tarragona dos mesos abans, l'ordre de proclamar l'estat de guerra a la ciutat. Atesa la gravetat de la situació, el màxim responsable militar de la plaça es negarà a complir l'ordre mentre no vingui directament del cap militar de Catalunya. En el transcurs de les hores d'aquell diumenge de juliol, els conjurats passaran d'intentar convèncer a amenaçar el comandant militar, el qual continuarà mantenint una actitud dilatòria que progressivament

anirà consumint els nervis dels sediciosos. La seva agitació augmentarà encara més quan arribaran les notícies sobre la declaració de l'estat de guerra a Lleida.

Finalment, a les 19 h, la ràdio emetrà des de Barcelona el missatge derrotista del general Goded, que ja era presoner de les forces fidels a la República. La recepció de la notícia frustrarà definitivament tot intent de rebel·lió a Tarragona.

A banda de l'actitud passiva del comandant militar, en la qual deuria influir la postura més decidida a favor de la República d'un tinent coronel, dos comandants i dos capitans, cal tenir en compte el poc poder efectiu dels sediciosos: controlaven la Caixa de Reclutes, unes dependències administratives, però no disposaven de comandament directe sobre la tropa. La manca de decisió i audàcia dels conjurats no aconseguirà arrossegar la major part de l'oficialitat, que tampoc era que fos partidària de la República, sinó més aviat neutra o indiferent.

Així, doncs, el Regiment Almansa número 15 serà una de les poques unitats militars catalanes que es mantindran senceres fidels a la República, i es col·locarà, amb gairebé la totalitat dels efectius, més de 700 soldats, sota les ordres directes de la Generalitat.

Tanmateix, no es pot valorar correctament el procés repressiu posterior que es registrarà a Tarragona entre finals de juliol i setembre de 1936 si no tenim en compte la força potencial de les maniobres prèvies de la trama civil partidària del cop d'estat. Els dies 19 i 20 de juliol, es concentraran a Tarragona membres del requeté de la Comunió Tradicionalista, procedents d'arreu de les comarques tarragonines, principalment de Valls, Pla de Cabra, Constantí, el Morell, Solivella, Tortosa i Tivissa, prèviament organitzats pel vallenc Tomàs Caylà Grau. També alguns escamots de falangistes i elements d'extrema dreta de la ciutat. Tot i que alguns estaven armats i havien rebut instrucció militar, es mantindran inactius

AUTORIA DESCONEGUDA / IISH

L'ALCALDE AL FRONT

L'alcalde de Tarragona, Joaquim Fort, envoltat de milicians de la Columna Tarragona que mostren el canó pres als rebels. Fort s'afegí a les forces expedicionàries que havien sortit de la ciutat el dia 25 d'agost de 1936, juntament amb un estol de 60 milicians d'ERC.

EL POBLE AL CARRER

Pas de la pancarta del Sindicat Nacional Ferroviari d'UGT. Aquest sindicat continuarà mantenint l'hegemonia durant tot el període amb una estructura organitzativa més cohesionada que la CNT. Entre els seus dirigents destaca el ferroviari Josep Catalán Villaescusa, que també era conseller municipal.